

Toimijana Historiassa

George Gerbnerin haastattelu

George Gerbnerin tieteellinen ura ulottuu yli neljälle vuosikymmenelle. Väitöskirja televisiosta syntyi jo television alkutaipaleella 1950-luvulla. Gerbner johti pitkään Philadelphian yliopiston yhteydessä toiminutta *Annenberg School of Communication* -yksiköä, joka hänen johdollaan tuli tunnetuksi muun muassa televisiosisältöjen väkivaltaisuuista mittaavista massiivisista empiirisistä tutkimuksistaan. Väkivaltaprofiilien mittaaminen jatkuu yhä. Nykyisin emeritusprofessori Gerbner kiertää maapalloa kiihottamassa kansalaisjärjestöjä ryhtymään toimiin television standardisoituneen viihde- ja väkivaltavirran patoamiseksi.

George Gerbner

Gerbnerin uran kaksi ratkaisevaa tekijää ovat olleet kriittinen teoria ja televisio. Niiden kytkennöistä toisiinsa ja merkityksestä tänään Gerbner puhuu oheisessa haastattelussa, joka tehtiin tammikuussa 1994.

George Gerbner on ollut todistamassa melkoista osaa ainakin yhdysvaltalaisesta viestinnän tutkimuksesta. Silti hän ei halua esittää mitään yleisnäkemyistä oppialan kehityksestä.

— Syy kiinnostumattomuuteeni historian suhteen on se, että vältän sanomasta muille, mitä heidän pitäisi tehdä. En ole historioitsija, haluan olla toimija historiassa.

Kun Gerbner 1950-luvun alussa valmisteli väitöskirjaansa, hän päätyi eräänä iltana Kaliforniassa kuuntelemaan entuudestaan tuntematonta luennoitsijaa, jonka nimi oli Theodor W. Adorno. Tuon luennon ja sitä seuranneiden keskustelujen jäljet näkyvät edelleen Gerbnerin työssä.

— Adorno oli tuolloin parhaillaan kirjoittamassa artikkeliaan 'On Television'. Hän kutsui minut kotiinsa keskustelemaan, ja siitä alkanut yhteistyö vaikutti ratkaisevasti väitöskirjaani.

— Frankfurtin koulukunnan suuri oivallus oli ajatus kulttuurista teollisuutena, se, että kulttuurinen toiminta ei ole vain yhteiskunnan pintaväreilyä, vaan olennainen osa sen taloudellista, materiaalista perustaa. En ole koskaan ollut erityisen innostunut koulukunnan Freudin tukeutuvasta aspektista, mutta silti minusta tuntuu, että Adornon ja kumppanien kehittämät kriittiset ideat ovat nyt relevantimpia kuin koskaan aikaisemmin.

Frankfurtin koulun kehittelyjen selitysvoima on Gerbnerin mielestä kasvanut juuri television aikakauden myötä. Television leviäminen on merkinnyt paitsi viestinnän määrän valtavaa kasvua myös laadullista muutosta viestinnän historiassa. Gerbnerin avainteesi onkin jo pitkään ollut se, että televisio — toisin kuin painettu sana — tunkeutuu ihmisten arkipäivän osaksi uudella tavalla: se muokkaa itse ne kriteerit, joilla sitä kuluttavien ihmisten kulutusvalinnat ja arviot tapahtuvat.

Gerbner kuvaa televisuaaliseen maailmaan nykytilaa mielellään vertauksella hitasti virtaavasta suuresta joesta, jonka rantoja joessa uivat ihmiset eivät näe. Niinpä ihmisten — uimarien — sinne tänne liikkuminen *näyttää* tulkinnan vapaudelta ja aktiivisuudelta. Mutta kukaan ei pakene kulttuuriteollisuuden suurta virtaa, jonka suunta on kohti yhä väkivaltaisempaa, standardisoidumpaa, globaalimpaa ja poliittisesti ohjattua symboliympäristöä, *kulttuuriympäristöä*, kuten Gerbner itse haluaa sanoa.

Kriittisen tutkimuksen kriittinen tila?

Jos massakulttuuri jyrää yhä voimallisemmin, miksei sen perinteinen kritiikki sitten ole sen suositumpaa nykyisessä opinharjoituksessa?

— Tavallaan frankfurtilaisuus on tietysti sisäänkirjoitettuna lähes kaikkeen, mitä oppialalla nykyään tehdään. Sen perusteesti ovat muuttuneet melkein itsestäänselvyyksiksi, Gerbner muistuttaa, mutta sanoo saman tien, että syytä tyytyväisyyteen ei silti ole. Kriittisen teorian itsestäänselvyksiä haastamaan nousseesta ns. 'aktiivisen yleisön teoriasta' hänellä ei ole juuri mitään hyvää sanottavaa.

— Tietty kulttuuritutkimuksen suuntaus on minusta silkkää apologiaa. Siinä kriittiksi itseään nimittävät tutkijat ottavat kulttuuriteollisuuden itsensä propagoimat illuusiot vakavasti ja hyväksyvät ne tutkimuksensa lähtökohdiksi.

— Tuon illusion mukaan mitään kulttuuriteollisuutta ja sen luomaa suurta virtaa ei ole olemassa. Teollisuus antaa ymmärtää, että se ei tuota muuta kuin materiaalin, jota ihmiset työstävät tulkinnoissaan eteenpäin. Se sanoo, ettei se käytä lainkaan valtaa, tuottaa vain ainesta ihmisten valittavaksi ja kulutettavaksi. Kun tutkija ottaa tällaiset illuusiot lähtökohdakseen, hän menettää mahdollisuutensa nähdä sen, miten suurempi konteksti, koko kulttuurinen ympäristö, on tuon teollisuuden toiminnan aikana kehittyneet.

Kriittisen teorian kriittiseen tilaan vievän apologeettisen teorian esiinmarssille ja sen muodikkuudelle Gerbner esittää kaksi syytä.

— Ensinnäkin, yksinkertaisesti ilmaisten kyse on siitä, että nämä tutkijat ovat olleet alttiina samalla aivopesulle kuin kaikki muutkin. Kulttuuriteollisuus, jota heidän pitäisi tutkia ja kritisoida, on muokannut heidän alkuoletuksensa, aivan kuin televisio muokkaa oman arviointinsa kriteerit. He eivät ole olleet riittävän varuillaan, riittävän it-

sereflektiivisiä. Mutta toiseksi on myös monimutkaisempi, monitahoisempi syy, joka liittyy oppialan teorianhistoriaan.

— Kulttuuritutkimuksen tietyt kehittelyt ovat syntyneet ennen muuta vastaliikkeenä määrälliselle, empiiriselle tutkimukselle, koska määrällis-empiirinen tutkimus on ollut — ainakin ennen, ja osin yhä on — niin hyödyllistä itse kulttuuriteollisuudelle. Minusta tästä on hyvin mekanistisesti vedetty johtopäätös, jonka mukaan empiirisen ja määrällisen tutkimuksen sellaisenaan täytyy olla väärin. Se on tietysti hölmöä. Sen sijaan meidän pitäisi sanoa: empiirinen tutkimus näyttää olevan hyvin voimakasta, sitä täytyy siis voida käyttää myös muihin — hyviinkin — tarkoituksiin.

Määrän ja laadun ykseys

— Empirismen yksioikoinen kritiikki perustuu minusta renessanssin perinteen suurelle väärynymmärrykselle. Tällaisen taustalla on esimerkiksi usein ajatus laadullisen ja määrällisen tutkimuksen erottelusta.

— Tosiasiassa empirismi on renessanssin luomus. Sen pohjana on maallistuminen, inhimillisen elämän huolellisen havainnoinnin kehittäminen, luonnon tarkkailu, tähtitieteen kehitys, matematiikan keksinnöt jne. Juuri tässä havainnoivassa asenteessa toteutuva määrällisen ja laadullisen ajattelun *ykseys* on renessanssin suuri oivallus ja perintö. Ei riitä, että näkee yksittäisten tapahtumien erityisyyden. On myös nähtävä, mikä on näiden erityisyyksien virran kokonaisuus. Laajemmassa katsannossa yksittäisten havaintojen määrä muuttuu usein kokonaisuuden laaduksi, joka voi olla toinen kuin erityisten havaintojen antama kuva.

— Minusta on oleellista pitää mielessä, että jos jotain menetelmää, näkökulmaa tai teoriaa on *käytetty* väärin, itse ajatusvälineet voivat silti olla hyödyllisiä. Niitä voidaan käyttää myös toisin.

Laadullisen tutkimuksen nousulla on myös historiallisempi konteksti, jonka virheistä Gerbner haluaa ottaa oppia.

— Määrällisesti orientoitunutta tutkimusta haastamaan nousseen paradigman yhteiskunnallis-historialliset juuret ovat 1960- ja 1970-luvun vaihteen poliittisessa tilanteessa. Yhdysvalloissa, kuten muuallakin, nuo vuodet olivat hyvin elinvoimaisen liikehdinnän aikaa, johon oman leimansa löi mm. Vietnamin sota.

— Tuon ajan liikehdinnältä puuttui kuitenkin kyky organisoitua, kyky kiinnittyä selaisiksi rakenteiksi, joilla olisi voitu vaikuttaa asioiden kulkuun. Juuri tuon kyvyttömyyden perintönä olemme muun muassa saaneet viimeiset kymmenen, viisitoistakin, vuotta 'nauttia' yksioikoisen antiempiristisen ja antimäärällisen tutkimuksen kukoistuksesta. Tällaisen tutkimuksen suurin heikkous on, että sillä ei ole onnistuttu puuttumaan asioiden kehitykseen, pikemminkin päinvastoin. Meidän pitäisi päästä eroon dikotomioista, kuten määrällinen/laadullinen tai aktiivinen/passiivinen. Ne ohjaavat huomion syrjään, ne ovat useimmiten askel taaksepäin, älyllistä itsepetosta.

Pessimistisestä kuulostavasta tilanearviostaan huolimatta Gerbner on toiveikas. Puhuessaan laadullisesti ylikorostuneen tutkimussuuntauksen nykytilasta hän tulee sanoneeksi että koulukunta 'has outlived its uselessness'. Ensin hän aikoo korjata epäloogisen ilmaisun, mutta haluaa sitten pitäytyä siihen: 'aktiivisen yleisön teoria on kulut-

tanut loppuun käyttökelvottomuutensa', Gerbner tiivistää myrkyllisesti hymyillen.

Kadotetun paratiisin retoriikkaa

Gerbnerin virittelemä kansalaisliike CEM eli Cultural Environment Movement yrittää oppia menneistä virheistä. Liike ei aio kompastua järjestäytymättömyyteen, vaan kutsuu kaikkia huolestuneita tahoja yhteen, pitämään yllä kriittisen ajattelun lippua 90-luvun mediakeskustelussa. Organisoidessaan liikettä Gerbner toteuttaa samalla näkemystään tutkijan etiikasta: tutkimuksen on ratkottava todellisen elämän ongelmia, sen on annettava ajatusvälineiden lisäksi mallia myös toiminnalle.

Emeritusprofessorin Suomessakin levittelemä CEM:n esite käyttää rekrytoinnissaan jyhkeitä ilmaisuja. "Ensimmäistä kertaa ihmiskunnan historiassa suurin osa lapsista syntyy koteihin, joissa maailmasta kertovia tarinoita eivät kerro vanhemmat, koulut, kirkot, yhteisöt tai edes valtiot vaan kourallinen konglomeraatteja, joilla on jotakin myytävää". Esite puhuu jo tuhoutuneesta tarinankertomisen prosessista, joka oli luonteeltaan "hand-crafted, home made, community inspired".

Laveat luonnehdinnat herättivät kysymyksen, onko tuollaista aikaa ja maailmaa oikeastaan koskaan ollutkaan. Gerbnerille tämä kotikeskeisyyden ja yhteisöllisyyden korostaminen on paitsi hyödyllistä retoriikkaa myös tosi kuvaus menneestä.

— Totta tässä kuvauksessa on se, että aikaisemmin oli olemassa monia erilaisia kieliä ja paikallisia kulttuureita. Vaikka yksilölle ei vaihtoehtoja ollutkaan olemassa, koska liikkuminen oli vähäistä, kokonaisuus oli monimuotoinen. Vasta kreikkalaiset — matkustavat kauppiaat — keksivät arvojen relativisuuden, kun he joutuivat sopeutumaan erilaisiin olosuhteisiin. Roomalaiset valloittajat hallitsivat imperiumiaan armeijallaan, he keräsivät veroja, mutta antoivat kulttuuristen tapojen ja arvojen olla. Brittiläiset keksivät antropologian ja sen, että siirtomaita voi hallita myös kulttuurin avulla. Mutta tämäkin oli kaikki viatonta ja tehotonta nykytilanteeseen nähden. Nyt keskittyminen on aivan ennennäkemätöntä: tämä historian laadullinen muutos oikeuttaa käyttämämme retoriikan.

Gerbner myöntää toki myös, että liike yrittää tarjota vision paremmasta ja mobilisoida retoriikallaan huolestuneita kannattajiaan — kuten opettajia, lasten vanhempia, naisryhmiä, vähemmistöjä, ympäristöaktiiveja ja vapaita kansalaisliikkeitä.

— Hiukan nostalgisoiva ilmaisu on retorisesti hyödyllinen taktiikka. Sitoudun siinä kuitenkin vain yhteisöllisyyden määritelmään, en nostalgiaan. Yhteys nostalgiaan on olemassa, mutta oleellista on, että retoriikassa on myös hiukan totta. Puhe kotitekoisuudesta on tietysti tavallaan klisee. Mutta se oli myös olemassa — olkoonkin että siitä ei ollut mitään iloa tuon ajan ihmisille.

Päästyään mielialheeseensa Gerbner innostuu myös kuvaamaan tieteen tehtävää, joka eroaa erilaisten postteoreetikkojen ajatuksista kuin yö päivästä. Gerbnerin ihmiskunta on matkalla kohti parempaa tulevaisuutta ja aikaa, jolloin kansallisesti ja kansainvälisesti kyetään sopimaan tietyistä ylemmistä arvoista. Sellaisista, joita on tähän mennessä dokumentoitu esimerkiksi maiden perustuslakeihin. Matkalla sellaiseen maailmaan tarvitaan myös tiedettä: tarjoamaan tietoa toiminnan pohjaksi.

Elämme esihistorian aikaa

Gerbnerin visiossa ei ole jälkeäkään jälkimodernin yhteiskunnan arvokriiseistä ja muista muodikkaista teemoista. Kehitykseen voi yhä vaikuttaa ja erityisesti kansalais-toiminnalla, ruohonjuuritason liikkeiden avulla.

— Elämme uuden kolonialismin aikaa, jolloin kaupallinen massatuotanto kontrolloi kerrottujen tarinoitten aluetta. Me olemme CEM:ssä sitä mieltä, että hyvää on vaihtoehtojen olemassaolo, diversiteetti, ja pahaa keskusjohtoisuus.

— Mielestäni ihmiskunta elää vasta esihistoriallista aikaa, kaaosvaihetta, jossa väkivalta ja brutaalisuus on hyväksyttyä. Tästä näemme joka päivä välähdyksiä esimerkiksi Somalian ja Bosnian väkivallanteoissa. Sitten kun väkivallasta tulee yhtä vaikeasti ajateltavaa ja hyväksyttävää kuin kannibalismista — kannibalismikin on silmitöntä tappamista humanimpaa, koska kannibaalit sentään pitivät huolta ruumiista mutta tappajat jättävät ne jälkeensä — vasta silloin ihmiskunnan varsinainen historia alkaa.

— Mielestäni kulttuuristen sisältöjen keskittyminen on suurelta osaltaan epähu- maania ja huonoa kehitystä. Koska emme vielä tiedä, mikä on hyvää, haluan sitoutua hajautetumpaan, yhteisöpohjaiseen kulttuuriin. En sano, että se olisi lopullinen ja hyvä, se on vain erilainen. Taiteilijoille, journalisteille ja luoville ihmisille tulisi taata luomisen vapaus, jotta he kuvailisivat maailman niin kuin sen näkevät, monimuotoisemmin.

— Nyt ovat vahingonteon mahdollisuudet rajattomat. Vanhat ajat olivat pahoja ai- koja, mutta eivät niin pahoja kuin nykyiset. Systeemit eivät tuolloin olleet niin keskitet- tyjä ja täydellisiä kuin ne, joita olemme nyt tekemässä.

Miten pysäyttää joki?

Gerbnerin tapa verrata kulttuuristen merkitysten määräytymisprosessia virtaavaan jo- keen on metafora, joka herättää mielikuvan ihmisten tahdon hallitsemattomasta luon- nonvoimasta. Jokivertauskuvan kautta keskustelu kääntyy vielä kerran tutkimuksen ja toiminnan suhteeseen. Kuinka käydä vastavirtaan? Onko enää mitään tehtävissä?

— On syytä muistaa, että joki on meidän tekemämme. Vaikka integraatio ja glo- balisaatio tuntuvat vastustamattomilta, pitää muistaa, että kuvauksista ei pitäisi tehdä ennustuksia. Edessämme on hyvin synkkä näköala — samalla katson kuitenkin, että maailman tapahtumien monimutkaisuus ja epävakaisuus antavat tilaa myös optimis- mille. Toivoa herättävä merkki tässä synkässä ajassa on sen ennakoimattomuus.

— Epävakaisuus ja ennakoimattomuus merkitsee, että me ihmisinä ja sosiaaliset järjestelmämme tulevat tärkeämmiksi kuin koskaan aikaisemmin. Oman henkilö- kohtaisen vaikuttamisen merkitys kasvaa. Interventiomme vaikuttaa muihin, meistä tulee suurempi tekijä tulevaisuutta muodostettaessa. Siksi synkkä ivallisuus on asenne, johon meillä ei ole varaa alistua. Sellaiseen ei pitäisi tuntee vetoa sillä se hal- vaannuttaa ja johtaa passiivisuuteen. Jos et toimi, ajelehdit virran mukana.

— Sen sijaan jos ui omaan suuntaansa ja — tämä on tärkeää — yrittää löytää koko virran sosiaalista lähtökohtaa ja katsoa, onko virtaa mahdollista kääntää, padota tai hidastaa — silloin meistä tulee aktiivisia toimijoita, jotka kykenevät seuraavassa ar-

vaamattomassa tilanteessa myös muovaamaan tulevaisuuttamme.

Gerbnerin mielestä on turhaa yrittää ennakoida tulevaisuutta. Sen sijaan uusissa tilanteissa pitää koettaa monia eri ratkaisuja, neuvotella ja kehitellä uusia strategioita — katsoa mikä toimii ja mikä ei.

Yleisö vai yhteisö?

Kysymys teorian tarjoamasta toimintakyvystä palauttaa keskustelun vielä kerran aktiivisen yleisön teoriaan. Eikö se ole myös yritys kehittää teoriaa, joka antaisi toimintakykyä, kunnioittaisi ihmistä sellaisena kuin hän on?

— Minusta aktiivinen yleisöteoria on status quon apologia. Kyse on terapeutti-
sesta teoriasta, joka itse asiassa kääntyy takaisin perusta-päällysrakenne -dikotomiaan, jonka jo frankfurtilaisuus osoitti vääräksi.

— Se aktiivisuus, jota itse kannatan, ei ole yleisön aktiivisuutta. Yleisö on markkinamiesten kehittämä käsite. Yleisö on jo määritelmällisesti passiivinen, atomisoitunut ihmisten joukko, joista jokaisella on oma tulkintansa sisällöistä. Näissä tulkinnoissa on eroavaisuuksia jopa niin paljon, että erot menettävät merkityksensä, ne mitätöivät toisensa.

— Tulkintojen sijasta tärkeää on se, mitä jää tulkintojen ulkopuolelle. Siis se, mikä vaikuttaa meihin kaikkiin, oikeuttaa tietynlaisen politiikan, sanoo mikä on hyväksyttävää ja mikä ei.

— Tarvitsemme yleisön aktiivisuuden sijasta toisenlaista aktiivisuutta, yhteisön, publiikin (public) aktiivisuutta. Yhteisö on toista kuin yleisö. Sen luo yhteinen ymmärrys, erityinen yhteinen intressi, osallisuus päätöksentekoon.

Gerbnerin mukaan siis tarinoiden tulkintoihin vaikuttaminen ei johda mihinkään, koska tulkinnat kumoavat toisensa. Sen sijaan se, mikä on meille yhteistä ja tärkeää on joen virta. Ja tuohon virtaan voimme vaikuttaa, sehän on paitsi meidän tekemämme myös poliittisesti johdettu. Gerbner haluaa kannustaa yhteisöjä edustavuuteen ja osallisuuteen, kasvattaa politiikkaorientoituneita yhteisöjä.

— Itse asiassa aktiivinen yleisöteoria on nostalgiaa, koska se antaa ymmärtää, että vapauden ja viattomuuden valtakunta on tässä ja nyt.

— Heidän virheensä on seuraava. Käytän usein luennoillani seuraavaa esimerkkiä. Rakennamme kahvilan ja kutsumme yleisön sisään. Yleisö on kuluttavaa yleisöä ja tekee kuluttajan valintoja — kas tässä ovat eri lajit joista olen vapaa tekemään aktiivisesti valintojani, tulkitsen ruokia tavallani — ja kaikki ovat tyytyväisiä?

— Sen sijaan kansalainen, joka on yhteisön jäsen, kysyy, onko tämä sellainen kahvila jollaisen me alunalkaen halusimme rakentaa. Kahvilan kokonaisuutta arvioiva rooli on kansalaisella, mutta ei kuluttajalla, joka ei mieti vaihtoehtoja.

— Aktiivinen yleisöteoria sanoo: olkaa huoletta, ei ole mitään syytä muuttaa kafeteriaa, tulkaa ja valitkaa. Se korostaa kuluttajan — hyvin rajattua — mahdollisuutta kuluttaa. Kansalainen, yhteisön jäsen, sen sijaan puuttuu niihin rakenteisiin, jotka määräävät valikoimat. Tarvitsemme siis osallisuutta niiden tarinoiden tekemiseen, jotka menevät koteihin, lapsille, jotka oppivat elämästä niiden avulla.

— Me toimimme arkielämässämme useissa eri rooleissa, joiden erottaminen on elintärkeää. Yhtäältä toimimme yleisönä, joka valitsee siitä mitä on saatavilla ja toi-

saalta kansalaisina, jolloin vaihtoehtojen aikaansaamisesta tulee päämäärä. Jos meidät tarinoiden kuuntelijoina määritellään vain yleisönä, kuluttajina, rajautuu kuin luonnostaan pois ajatus siitä, että voisimme itse vaikuttaa siihen, mitä kulutamme.

Gerbnerin käsite-erottelua kuunnellessa tulee mieleen, että yleisön (audience) ja yleisön (public) erottelu ei oikein luontevasti ota onnistuakseen suomen kielessä. Oikeastaan suomeksi on olemassa vain yleisö. Meiltä puuttuu public, jonka luo yhteinen ymmärrys, joku erityinen intressi, osallisuus päätöksentekoon. Gerbner pitää käsitteen puuttumista melkein katastrofina.

Toimijana tulevaisuudessa?

Gerbner näkee viestinnän tutkimuksen tulevaisuuden valoisana, mutta vaativana.

— Akateemisessa elämässä on tieteenalasta puhuminen tavallista jo siitäkin syystä, että saadaksesi rahaa ja autonomiaa täytyy osoittaa olevansa vakavasti otet-

tava tieteenala. Meidän mahdollisuutemme tuli Pennsylvaniassa saatuaamme Walter Annenbergilta kasan rahaa. Tuolloin puhe tieteenalasta oli retorista taktiikkaa.

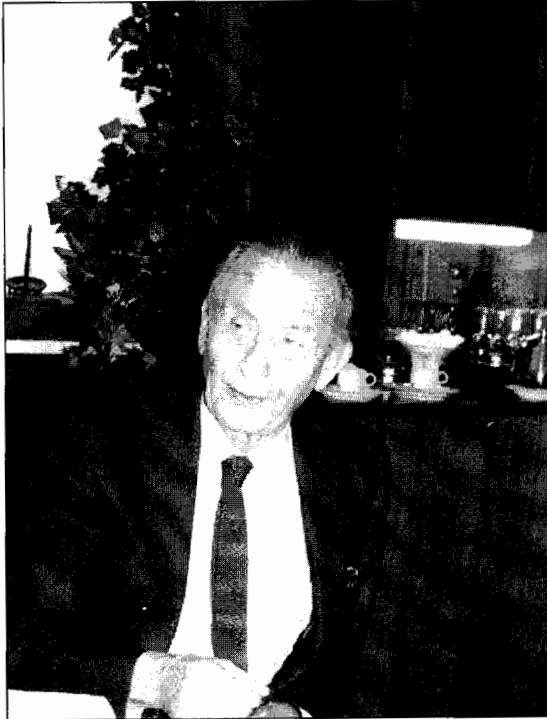
— Annenbergin laitoksen synty liittyi tilanteeseen, jolloin viestinnän opetus ja tutkimus organisoitui uudeen Yhdysvalloissa. Journalismin, mainonnan ja pr-tyon opetus erikoistui hyvää vauhtia. Syntyi tilanne, jossa oli kysyntää uudenaikaisesta eritelytavasta — viestintätutkimuksesta, joka tutkisi interaktiota vastaanottajan ja lähettäjän välillä.

Gerbnerin mielestä ainakaan Yhdysvalloissa viestinnän tutkimuksella ei ole mitään yleistä yhteisesti sovittua linjaa, vaan jokainen yrittää omillaan.

— Suurin muutos on median merkityksen jatkuva kasvu. Viestinnän tutkimus on ainoa tieteenala,

joka on halukas ja kykenevä pohtimaan sellaisia aiheita kuten USA:n hallituksen uusi 'information highway' tai viestinnän tekninen integraatio.

— Alalla on siksi myös suurta yleispoliittista merkitystä. Ei ole oikeastaan muuta tieteenalaa, joka voisi vastata kysymykseen, miten aiotte järjestää uuden integroituvan kommunikaatioteknologian ja millaisia poliittisia seurauksia integraatiolla on.

Esa Sirkkunen
Risto Kunelius